

ФАРІОН М. М.

к. е. н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Розглянуто сутність доходу та проблему формування диференціації доходів населення України. Проаналізовані статистичні показники щодо розміру прожиткового мінімуму, заробітної плати в Україні, країнах Європи та США. Проведена оцінка реальних доходів населення та поширення бідності в умовах фінансово-економічної кризи. Увагу приділено проблемі зменшення диференціації доходів населення України як фактора обмеження економічного зростання. Вказано на недостатню активність держави у сфері зменшення як соціальної нерівності, так і нестабільності в суспільстві та байдужості у піднесенні трудових стимулів.

Ключова слова: дохід, диференціація доходів, заробітна плата, євроінтеграція, прожитковий мінімум, майнова нерівність, соціальне розшарування.

ФАРИОН Н. Н.

к. э. н., доцент

Тернопольский национальный экономический университет

**ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ:
СОВРЕМЕННЫЕ РЕАЛИИ**

Рассмотрены сущность дохода и проблема формирования дифференциации доходов населения Украины. Проанализированы статистические показатели относительно размера прожиточного минимума, заработной платы в Украине, странах Европы и США. Проведена оценка реальных доходов населения и распространения бедности в условиях финансово-экономического кризиса. Внимание уделено проблеме уменьшения дифференциации доходов населения Украины как фактора ограничения экономического роста. Указано на недостаточную активность государства в сфере уменьшения как социального неравенства, так и нестабильности в обществе и равнодушия в подьеме трудовых стимулов.

Ключевая слова: доход, дифференциация доходов, заработная плата, евроинтеграция, прожиточный минимум, имущественное неравенство, социальное расслоение.

FARION M. M.

candidate of economical sciences, associate professor

Ternopil National Economics University

PROFITS DIFFERENTIATION OF POPULATION IN UKRAINE: MODERN REALITIES

The article deals with the problem of profit and phenomenon of forming population profits differentiation in Ukraine. Statistical indexes are reflected in relation to the size of living wage and salary in Ukraine, European countries and USA. Author declines the real incomes of population and distribution of poverty in the conditions of financial and economic crisis. Problem of reduction profits differentiation of population in Ukraine are considered as a factor of limitation the economic growth. The absence of state activity in the field of reduction social inequality in society and indifference in presentation of labour stimulation are discussed.

Key words: income, income differentiations, wage, integration, subsistence level, income inequality, social stratification.

Mishelle1@ukr.net

Соціально-економічні трансформації, які відбуваються в Україні, супроводжуються поглибленим зростанням нерівності в розподілі результатів економічної діяльності. Зниження реальних доходів і зростання їхньої диференціації – це дві основні тенденції у зміні рівня життя громадян за роки незалежності. Особливість ситуації в Україні полягає в тому, що, маючи невисокий ВВП та невисокі доходи на душу населення, економічне зростання відбувається в умовах небувало високої поляризації доходів. Варто зазначити, що нерівність, яка посилюється, не сприяє оздоровленню економіки, а, навпаки, породжує тіньові розподільчі процеси. При цьому, нерівність у розподілі спостерігається на

підприємствах, у галузі, на міжгалузевому й міжрегіональному рівнях [6].

Метою дослідження є комплексна оцінка сучасного стану доходу населення України та його диференціація і співставлення розміру прожиткового мінімуму та заробітної плати з країнами Європи та США.

Тенденції формування доходів населення та вплив на них макроекономічної політики відображені в дослідженні зарубіжних науковців, серед яких можна виділити наступних: А. Аткинсон, Дж. Данлоп, У. Тейлор, Р. Фрімен. Також над цією проблемою активно працюють багато вітчизняних вчених, зокрема: А. Базилюк, В. Бесєдін, Д. Богиня, І. Бондар, Т. Вергелес, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Кваснюк, А. Колот, Т. Костишина, Г. Куліков, Г. Лагутін, Е. Лібанова, В. Новіков, О. Новікова, О. Ривак.

Постановка завдання: висвітлення сутності доходу та диференціації доходів; дослідження диференціації доходів населення України та співставлення його з доходами інших держав; аналіз заходів стимулювання державою доходів з метою стабілізації рівня життя.

Виклад основного матеріалу. Автор розглядає доходи населення як сукупність коштів і витрат у натуральному виразі для підтримання фізичного, морального, економічного й інтелектуального стану людини.

Формування грошових доходів здійснюється за рахунок оплати праці робітників, виплат із соціальних фондів (соціальних трансфертів), підприємницьких доходів, доходів від власності, від особистого підсобного господарства та індивідуальної трудової діяльності, інших доходів (аліментів, гонорарів, благодійної допомоги тощо).

Розглянемо структуру джерел грошових доходів населення за даними вибіркового обстеження матеріального стану домогосподарств за III квартал 2012 та 2013 років, які представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Доходи домогосподарств за III квартал 2012 та 2013 років

Доходи домогосподарств	Разом всі домогосподарства			
	2012		2013	
	млн грн.	%	млн грн.	%
Оплата праці	146770	39,2	152 541	39,9
Прибуток та змішаний дохід	74035	19,7	75 210	19,7
Доходи від власності (одержані)	19594	5,2	19 638	5,1
Соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	134563	35,9	134 735	35,3
Грошові доходи, разом	374962	100,0	382 124	100,0

З таблиці видно, що найбільшу питому вагу у 2012 р. в загальній структурі грошових доходів займають такі показники, як оплата праці та соціальні допомоги. Така ж тенденція спостерігається і в 2013 р. Найменшу ж частку у доходах населення становлять доходи від власності, прибуток та змішаний дохід.

Загалом, номінальні доходи населення України в 2012 р. порівняно з 2011 р. збільшилися на 14,5% до 1 трлн 457 млрд 864 млн грн, передає Державна служба статистики України. Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, збільшився на 14,6%, а реальний наявний, визначений з урахуванням цінового фактора, збільшився на 13,9%. Наявний дохід у розрахунку на одну людину за 2013 р. становить 25 тис. 206,4 грн, що на 14,9% більше, ніж в 2012 р. [3].

Але, незважаючи на це, в Україні продовжує зростати бідність. За результатами останніх соціологічних опитувань тільки 2% дорослого населення України вважають себе багатими, майже 8% зараховують себе до середнього класу, а решта самоідентифікуються як

бідні. За такого рівня бідності (90% громадян) гарантувати збереження стабільності у суспільстві практично неможливо.

Як відповідь, така ситуація в Україні є однією з основних причини виходу людей на Майдан. Втома від масштабної корупції на всіх рівнях, тиск на бізнес, добровільне чи примусове його закриття, невдоволення економічною політикою уряду – ці причини для багатьох учасників Майдану стали якщо не вирішальним, то важливим мотивом приєднання до протестів.

Українці віряють, що Угода про асоціацію України з ЄС стане перехідним етапом щодо покращення рівня якості життя та наближення до європейських норм та гарантій.

Саме тому особливо важливим в таких умовах є формування соціальних нормативів, тобто мінімальних державних гарантій, а саме: прожитковий та неоподаткований мінімум, мінімальні розміри заробітної плати, допомоги, пенсії за віком, співвідношення прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати, середньодушових номінальних грошових доходів та заробітної плати на одну працездатну особу [2].

Так, встановлення на законодавчому рівні прожиткового мінімуму є особливо необхідним за відсутності повноцінних конкурентних відносин. Величина мінімальної заробітної плати і прожиткового мінімуму мають регулярно підвищуватись. Таким чином, з одного боку, забезпечуються соціальні гарантії членам суспільства, забезпечується мінімум їх доходів, а з іншої – встановлюються мінімальні вимоги до ефективності господарювання. Рівень прожиткового мінімуму – це свого роду компроміс між економічними можливостями суспільства і соціальними потребами [9].

Світовий досвід свідчить, що величина прожиткового мінімуму має відображати такий мінімальний дохід, гарантований державою, який би давав змогу забезпечувати працівникам середній рівень життя, нормальні умови для відтворення робочої сили та її розвитку, тобто виконував функції соціального захисту.

Прожитковий мінімум на працездатну особу на квітень в Україні становить 1218 грн, для порівняння прожитковий мінімум у 2010 році – 875 гривень, у 2011 році – 953 гривні, у 2012 році – 1095 гривень, у 2013 році – 1176 гривень. Але, як бачимо, цифри свідчать, що такий прожитковий мінімум не забезпечить людям нормальний рівень життя [7].

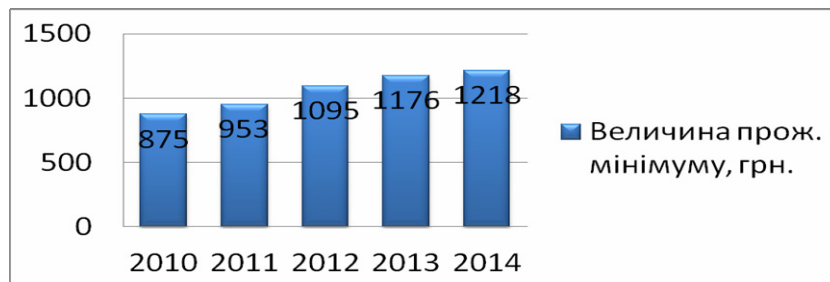

Рис. 1. Прожитковий мінімум в Україні

Дуже важливе не тільки соціально-економічне, але й політичне значення, що має забезпечення реального рівня такої соціальної гарантії, як мінімальна заробітна плата. Попри всі ускладнення, які виникають у багатьох підприємств та держави в цілому при підвищенні розмірів мінімальної заробітної плати, встановлення заниженого реального рівня мінімальної заробітної плати може мати дуже небезпечні наслідки, у тому числі і в міжнародному плані.

Аналіз наукових праць щодо нерівномірного розподілу загальних доходів домогосподарств вказує на те, що значний внесок у розшарування доходів вносить заробітна плата, що обумовлено її диференціацією між різними соціальними групами, регіонами, галузями і між різними секторами економіки.

Мінімальна заробітна плата в Україні на 2014 рік становить 1218 грн, що приблизно дорівнює 112 доларів США. Для порівняння мінімальна заробітна плата в Росії становить 140 доларів, у Польщі – 583 дол., у Чехії – 463 дол., у Франції – 1959 дол., у США – 1500

доларів. Але лідером в цьому списку є Австралія, де мінімальна заробітна плата становить 2917 доларів. Для пересічного українця ці цифри є вражаючими, але хотілося б, щоб у майбутньому, Україна також могла б похизуватися такими показниками.

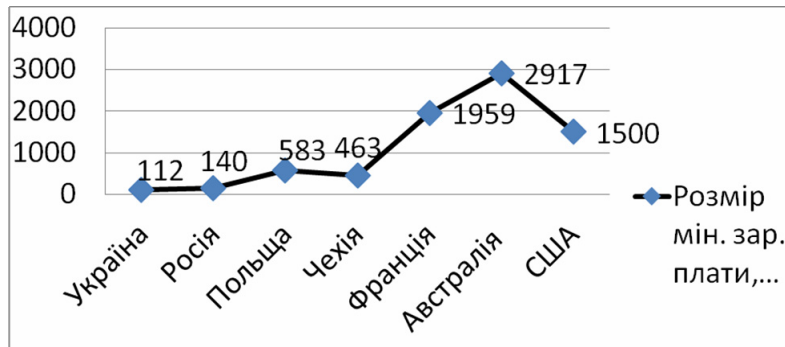

Рис. 2. Мінімальна заробітна плата в Україні та в інших країнах

Для комплексної картини потрібно розглянути середню заробітну плату основних професій на ринку праці. Середній розмір заробітної плати економіста становить 4 тис. грн, лікаря – 2,5 тис. грн., вчителя 2 тис. грн, інженера – 2,5 тис. грн, ІТ-фахівець – 6 тис. грн, судді – 15 тис. грн, народний депутат – 14 тис. грн.

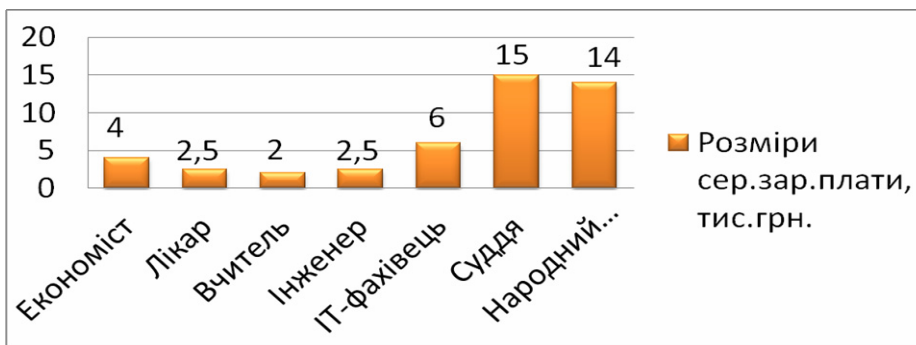

Рис. 3. Середній розмір заробітної плати в Україні

Зовсім іншу картину можна спостерігати в Європі, де зарплата лікарів, анестезіологів, діагностів коливається в діапазоні 7–15 тисяч євро на місяць. Доктори наук і професори отримують від 5 до 7 тисяч євро, вчителі середніх шкіл – в районі 2,5 тисяч євро [10].

Як бачимо, професії, які є важливими для України, надзвичайно низькооплачувані. В результаті попит на них зменшується, що призводить до зниження якості рівня освіти, медицини, економіки.

Диференціація доходів населення України одна з найбільших серед європейських країн. Офіційної статистики щодо майнового розшарування немає, проте нині експерти говорять про те, що різниця між доходами найбагатших та найбідніших в Україні складає щонайменше 40 разів.

Публікуючи щорічний рейтинг найбагатших українців «Золота сотня», журнал «Кореспондент» відзначав, що концентрація капіталу в Україні перевищує показники сусідньої багатой на газ і нафту Росії, відомої своїми мільярдерами. За підрахунками часопису, сукупні активи 100 найзаможніших українців складають 61% річного ВВП країни, тоді як сотня найбагатших росіян володіє лише третиною російського ВВП.

«Середня зарплата в Україні – 280 доларів. Це означає, що людині з таким доходом треба пропрацювати понад 13 тисяч років, щоб потрапити до Золотої сотні. А для того, аби очолити рейтинг, їй довелося б терпіти 7,6 мільйонів років, тоді як ще два роки тому було б достатньо і 3,5 мільйонів років», – пише «Кореспондент». Загалом, за методологією ООН,

кожні четверо з п'ятьох українців є бідними, виживаючи на менше, ніж 14 доларів на день, які у розвинених країнах вважаються межею бідності [4].

За загальними оцінками дослідників, заможні українці акумулюють приблизно 85 % всіх заощаджень у банківській системі, 57% грошових доходів, 92% доходів від власності й 96% видатків на покупку валюти [6].

Так, станом на 1 травня 2013 року, Міністерство доходів та зборів за результатами кампанії з декларування доходів та майнового стану зареєструвало 3770 офіційних мільйонерів, та 4 – мільярдери.

Здійснюючи аналіз майнового розшарування населення, необхідно дослідити динаміку індикаторів диференціації доходів, які застосовуються у світовій практиці, а саме:

- квінтільний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 20% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 20% найменш забезпеченого населення;

- децильний коефіцієнт доходів – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10% найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10% найменш забезпеченого населення;

На перший погляд, статистичні свідчення про високу рівність доходів українців виглядають дуже авторитетно. За даними ООН, частка 10% найбагатших українців у сукупному доході становила близько 22,5%, а 10% найбідніших – 3,8%.

Розрив може здатися великим – багаті отримують в 6 разів вищий дохід, ніж бідні, проте в більшості країн цей розрив ще більший.

Навіть у відомій своєю щедрою соціальною підтримкою Швеції він дорівнює 6,2, тобто трохи більше, ніж в Україні. В таких країнах Східної Європи, як Польща та Латвія, співвідношення між доходом 10% найбагатших та 10% найбідніших рівне, відповідно, 9 та 10,3, тобто значно вище ніж в Україні.

В Росії цей показник ще вище – 11. Навіть державно-капіталістична Білорусь, в якій майже відсутній великий приватний бізнес, має співвідношення доходів між найбагатшими та найбіднішими на рівні 6,1, що вище за Україну [4].

Згідно з офіційними даними, Україна є країною з дуже високою рівністю доходів:

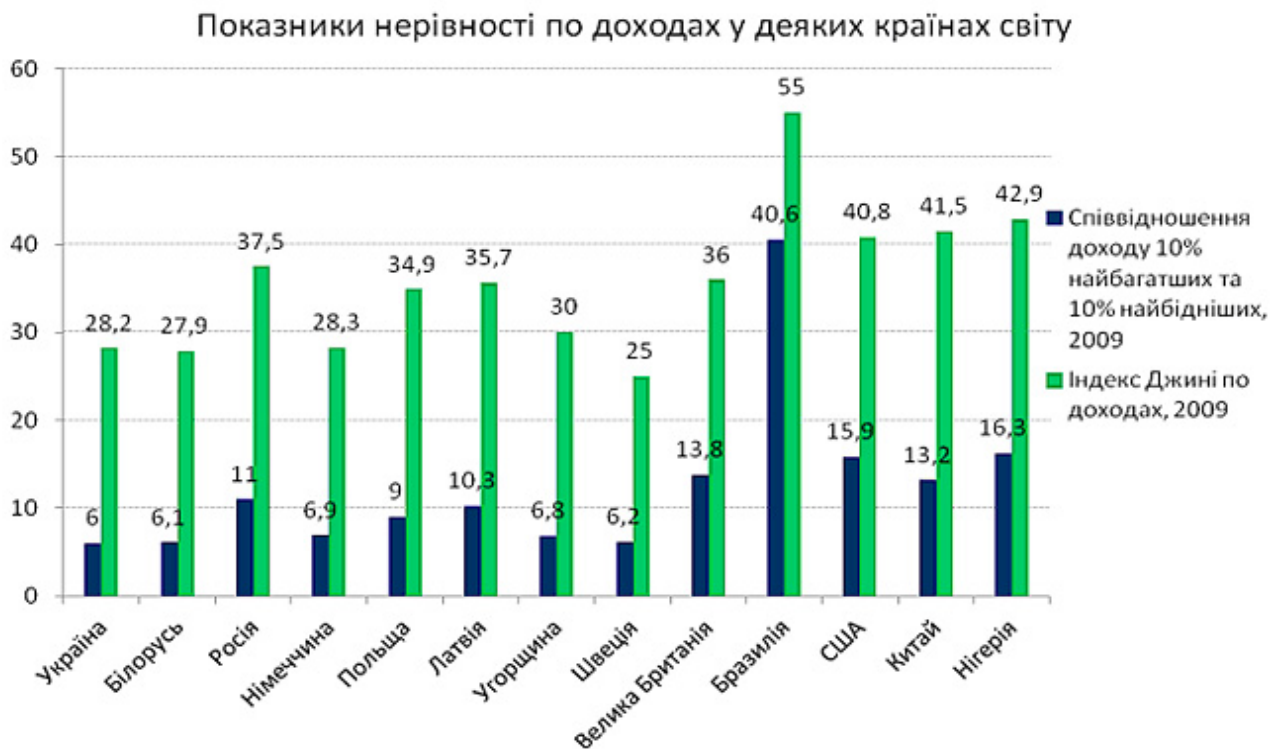

Рис. 4. Показники нерівності по доходах у деяких країнах світу

Проте співвідношення доходів найбагатших та найбідніших є не найкращим показником, адже воно не враховує доходи 80% населення, що не належить до цих двох категорій. Для більш ретельного порівняння використовується так званий індекс «Джині».

В 2009 році індекс «Джині» в Україні був рівний 28,2 – трохи вище за Швецію (25) та Білорусь (25,82), й дуже близький до Німеччини – 28,3.

Проте в більшості інших європейських країн цей показник все одно вищий. На фоні своїх польських та російських сусідів, з їх індексами «Джині», відповідно, 34,9 та 37,5, Україна виглядає країною з достатньо високою економічною рівністю. В 2011 році цей коефіцієнт зменшився до 27 одиниць, а в 2012 році знову становив 28 одиниць.

Проте чи можна довіряти в цьому питанні офіційним цифрам? Адже саме за ними розраховує свої показники ООН. Всім нам добре відомі такі українські реалії, як виплата заробітної плати «в конвертах» та мінімізація офіційного прибутку бізнесом. Причиною цього є репресивна податкова система, неадекватно високі пенсійні збори з заробітної плати та інші проблеми, які створює для приватного сектора держава [4].

Також диференціація має об'єктивні причини, якими є різні фізичні та розумові здібності членів суспільства, рівень освіти та професійної підготовки, нерівність володіння власністю, здатність до ризику, монополізм на ринку товарів і послуг, кількість членів родини та її віковий склад. Але основною причиною диференціації є відсутність справедливої соціальної політики держави, неспроможність профспілок захищати інтереси як працівників, так і соціально незахищених верств населення. Поляризація доходів населення призводить до соціально-економічних протиріч, що можуть закінчитися соціальним вибухом. З іншого боку, така диференціація доходів підриває стимули до праці, знижує її ефективність, відповідно знижується ефективність суспільного виробництва та знижуються темпи економічного розвитку країни.

Стратегічною метою державного регулювання доходів населення є досягнення відчутного підвищення рівня життя населення через таке:

- створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного виробництва та підвищення конкурентоспроможності продукції (реальне підтримування вітчизняного виробника, створення сприятливого інвестиційного клімату, запровадження нових технологій, сприяння підвищенню культури виробництва та якості продукції тощо);
- ефективного регулювання процесу формування первинних доходів населення;
- удосконалення механізму розподілу та перерозподілу доходів із застосуванням фінансово-економічних важелів, що впливають на рівень доходів в усіх секторах національної економіки;
- забезпечення відповідних умов населенню для нагромадження коштів;
- підвищення платоспроможного попиту населення як основи для економічного зростання.

Розглядаючи проблему державного регулювання доходів населення, потрібно відзначити, що у сфері розподілу доходів пріоритетами держави є зменшення масштабів бідності й недопущення надмірної диференціації населення за доходами, для чого використовуються різноманітні методи (правові, економічні, адміністративні) [7].

Висновки. Слід підкреслити, що останніми роками в Україні триває інтенсивний процес перерозподілу загального обсягу грошових доходів на користь високоприбуткових груп на тлі скорочення частки доходів найбідніших верств населення. Ступень нерівності доходів в країні не має аналогів серед європейських країн. Сучасна ситуація у сфері доходів характеризується великим накопиченням соціальної напруги, зниження якої можливе за рахунок створення державою умов для належного забезпечення якості життя населення.

Підсумувавши сказане, слід сказати, що в Україні існує досить значна диференціація доходів населення. Тому подолати її буде надзвичайно важко, але можливо, якщо провести грамотну економічну та соціальну політику. А для цього слід здійснити реальну статистичну оцінку нерівності у доходах, адже офіційна оцінка нерівності не відображає реального стану справ, оскільки не враховує не задекларованих грошових доходів, неформальної економіки й неформальних доходів.

Список використаних джерел

1. Вергелес Т.І. Диференціація доходів населення й економічне зростання в Україні / Т.І. Вергелес // Світ фінансів. – 2011. – Випуск 2. – Тернопіль : ТНЕУ. 2011. – С. 49–58.
 2. Диференціація доходів населення України як фактор обмеження економічного зростання [Електронний ресурс] : науково-аналітична доповідна записка / Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України». – К., 2010. – Режим доступу : <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBsQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ntser.gov.ua%2Fassets%2Ffiles%2FExperience%2Fdz%2520Dohodi%2520naselenya%252009.2010.doc&ei=mE-pU6n9Icn07AaUkIDACw&usg=AFQjCNE5US9Kv-dC0w2m2H4WtVve-hcKkw&cad=rjt>
 3. Казакова Н. Доходи українців в 2012 р. вирости на 14,5% [Електронний ресурс] // Українські національні новини. – 2013. – Режим доступу : http://www.unn.com.ua/uk/news/1289587-dokhodi-naselennya-ukrayini-v-2012-r-za-utochnenimidanimi-virosli-na-14-5?_part=main&_print=1
 4. Кухта П. Економічна нерівність в Україні [Електронний ресурс] // Реальна економіка. – 2012 – Режим доступу : <http://real-economy.com.ua/publication/22/9737.html>
 5. Майнова нерівність в Україні: гірше, ніж на «дикому Заході» [Електронний ресурс] // Інформаційно-політичний портал «Четверта влада». – Режим доступу : <http://4vlada.net/politika-i-biznes/mainova-ner-vn-st-v-ukra-n-g-rshe-n-zh-na-dikomu-zakhod>
 6. Пищуліна О.М. Диференціація населення за рівнем доходу та ефективність інституційної організації механізмів його перерозподілу в Україні / О. М. Пищуліна // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3).
 7. Прожитковий мінімум на 2014 рік [Електронний ресурс] // Бухоблік. – Режим доступу : <http://www.buhoblik.org.ua/kadry-zarplata/oplata-truda/1143-prozhitkovij-minimum.html>
 8. Споживання і заощадження в перехідній економіці України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Economics/publish/Dohody/R_1.pdf
 9. Тютюнникова С.В. Формування доходів населення в умовах ринкової трансформації / С.В.Тютюнникова. – Х. : Основа, 1999. – 273 с.
 10. Які середні зарплати в Європі [Електронний ресурс] // Бізнес-портал. – Режим доступу : <http://news.ub.ua/49670-yaki-seredni-zarplati-v-evropi.html>
-